

svojina na zemlji i komasacija

radenko stanić

sociologija sela 61/62 85 aktualna tema: o komasaciji zemljišta

usitnjenost posjeda

—→Prema podacima statistike, na teritoriji SR Srbije bez pokrajina, nalazi se blizu 3,5 miliona hektara poljoprivrednog zemljišta, odnosno oko 24 odsto ukupnog poljoprivrednog zemljišta u Jugoslaviji. Poljoprivredno zemljište na području SR Srbije bez pokrajina u poslednjih 10 godina pokazuje izvesnu tendenciju neprestanog smanjivanja. Karakteristično je da se poljoprivredne površine smanjuju i u čitavoj Jugoslaviji. Pri tome, na teritoriji SR Srbije bez pokrajina zabeleženo je smanjivanje površina i u društvenoj svojini i kod individualnih gazdinstava.

Statistika također pokazuje da na području SR Srbije van pokrajina društveni sektor učestvuje u poljoprivrednim površinama sa oko 13%, dok je u tome učešće oranica svega 5,9%.

Individualna gazdinstva imaju u proseku 3,3 hektara obradivih površina, sa prosečnom veličinom od 0,4 ha i sa prosečno 8 parcela po jednom individualnom gazdinstvu. Najsitnija gazdinstva rascepkana su u veći broj parcela, čija prosečna veličina ne prelazi 0,3 ha. U studiji Instituta za ekonomiku poljoprivrede iz Beograda istaknuto je, štaviše, da prosečna veličina parcela i kod najvećih gazdinstava, tj. onih preko 8 ha, ne prelazi 0,6 ha u proseku.¹ Sve to pokazuje veliku usitnjenost i rascepkanost individualnih gazdinstava, iako postoje i određene razlike u pogledu usitnjenosti i razbacanosti poseda. Na području regionalne zajednice Zaječar obradive površine sastoje se u proseku od 13 parcela, prosečne veličine od 0,3 ha, a u regionalnim zajednicama Niš i Leskovac, površine individualnih gazdinstava sastoje se od 10 parcela, sa prosečnom veličinom oko 0,2 ha. U ostalim je regionima broj parcela obradivih površina po gazdinstvu manji, i kreće se između 5 i 8 sa prosečnom veličinom između 50 i 80 ari.

U celini, veoma je izražen problem usitnjenosti, razbacanosti i rascepkanosti obradivih površina što je posledica posedovne strukture individualnih gazdinstava u našoj zemlji. Ovakvo stanje upo-

1) Svetolik Popović — Mileta Popović: **Korističenje poljoprivrednog zemljišta**, Beograd, Institut za ekonomiku poljoprivrede. 1976. Skripta.

zorava na nužnu primenu nove tehnologije u oblasti poljoprivrede. Koliko sve to utiče na produktivnost rada u poljoprivredi nema pouzdanih podataka.

o nastanku svojine

Ustav SFRJ u članu 80, regulisao je pitanje prava svojine. U njemu se kaže: »Zemljoradnicima se zajemčuje pravo svojine na obradivo zemljište u površini od najviše 10 ha po domaćinstvu. Zakonom se može utvrditi da u brdsko-planinskim krajevima površina obradivog poljoprivrednog zemljišta na koje zemljoradnici imaju pravo svojine može biti veća od 10 ha po domaćinstvu«.

Pravo svojine na obradivo zemljište naša je istorijska realnost. To pravo jasno je utvrđeno u Ustavu, kao i u Zakonu o udruženom radu.

»Istorija sadašnje zemljišne svojine počinje od doseljavanja predaka sadašnjeg stanovništva. Ono što je bilo stvorilo stanovništvo koje je ranije živelo pa se iselilo — nije mnogo uticalo na stvaranje i razvijanje zemljišne svojine novodoseljenog stanovništva. Najveći deo baština i postao je radnom zemljom tek od doseljavanja predaka sadašnjeg stanovništva« — piše Sreten Vukosavljević.² Analiza nastanka zemljišne svojine u našim uslovima pokazuje da privatna svojina nije stara, a postala je zahvatanjem i krčenjem zemljišta iz opšteg zemljišnog fonda. Stanovništvo koje se doseljavalo na utrine krčilo je i uređivalo zemljište, a zatim ga postepeno i prisvajalo. Pri tome, znatan deo površina praktično je otet od šuma, koje su posečene i uništene. Agrarni pritisak u to vreme nije bio velik. Čak se smatralo i prirodnim da se prisvaja komad zemljišta krčenjem.

Nasleđivanjem i deobom zemljišni se posed usitnjavao, rasparčavao. Svaki deoničar težio je da zadrži deo livade, njive ili šume. Imanja mnogih zemljoradnika razbacana su u ataru na po nekoliko parcela, a neke od njih su udaljene i po nekoliko kilometara jedna od druge. Tako često njive podsećaju na izbrazdane leje.

Sadašnji nered razbacanih parcela (po mišljenju S. Vukosavljevića) proistekao je iz određenih potreba individualnih gazdinstava. Radi se o jednom redu koji je uslovljen određenim nivoom razvoja poljoprivrede i sela u vreme nastanka i učvršćivanja privatne svojine. U pitanju su bili potesi na kojima su gajene određene kulture: kukuruz, livade, voćnjaci, vinogradi i dr. U uslovima izuzetno svaštarske i naturalne proizvodnje u poljoprivredi svakom je domaćinstvu odgovaralo da ima u svakom potesu po neku parcelu. Istina, razne kupovine, prodaje, mirazi i slično cepkali su zemljište i doprineli stvaranju nepovoljnog stanja zemljišne teritorije.

Za dublje razumevanje svojinskih odnosa u oblasti poljoprivrede mogu poslužiti viđenja Svetozara Markovića. On ističe: »U ono vreme kad je nezahvaćene zemlje bilo u izobilju i kad joj je cena bila veoma niska, niko nije ni mario da ima 'pravo svojine' na neku zemlju koju ne radi«.³

U to vreme postojala je tzv. opštinska svojina, odnosno opštinska zemlja koja je pripadala svim članovima opštine podjednako. Svaki član imao je pravo da zemlju koristi, ali nije imao pravo svojine

pa je nije mogao prisvojiti niti prodati. Jedino je opština svojom odlukom mogla da dodeli neki deo opštinske svojine pojedinim članovima, i to samo pukoj sirotinji.

Zadružna svojina — kako objašnjava S. Marković — osnovana je na istom načelu kao i opštinska. »U zadrugi zemlja i sve druge nepokretne stvari koje spadaju u oruđa za proizvodnju, kao: zgrade, stoka, plug, kola, upravo ono što neki ekonomisti zovu 'kapital' u suvremenom gazdinstvu, spadaju u zajedničku svojinu. Izuzimaju se samo neki ručni alati, koji obično pripadaju lično onome koji se njima služi. Zadružnom svojinom ne može ni jedan član zadruge zadržati na račun svog dela, a još manje prodati«. ⁴ Pozovimo se i na često isticanu misao Engelsa da »privatno vlasništvo nije uvek postojalo«, nego da je nastajalo kao posledica određenih promena u odnosima i razvoju proizvodnih snaga.

promene u odnosima prema svojini

Svojina na zemlju u prošlosti sve se više učvršćivala. Mnoga proučavanja potvrđuju da je ona činila najbitniji faktor seljačkog privređivanja. Ljudi su se borili da imaju što više zemlje u posedu. Oko svojine nad zemljom razvijali su se mnogi sukobi i svađe. Međa je u neku ruku označavala simbol međuseljačkih rasprava i sporova. Tako se među zemljoradnicima govorilo da advokati više zarađuju na međama nego mnogi zemljoradnici na svojim usitnjenim parcelama.

Zbog težnje da se kupi više njiva, livada ili šuma mnogi zemljoradnici odvajali su od usta kako bi se hvalili novim hektarima. Onaj ko bi prodavao zemlju smatrao se raspikućom i lošim domaćinom. U miraz se tražila zemlja kao najveća vrednost. Tako je »glad za zemljom« bila jedna od najvećih gladi.

Posed je bio osnova privrede. Zemljišni posed morao je da ima pravne, političke, ekonomske, socijalne, etičke, psihosocijalne, proizvodno-tehničke i organizacione dimenzije. »Posed se sticao, nasleđivao, delio, preprodavao, čuvao. Na njemu se proizvodilo i živelo. On je bio pitanje časti i mera socijalnog prestiža«. ⁵

Seljački posed koji je bio osnovna vrednost naše agrarne istorije danas objektivno više nije u središtu pažnje. Mnoga shvatanja o svojini na zemlju trebalo bi sagledati u novim uslovima značajnih promena u odnosu na prirodu i funkciju svojine nad zemljom. Vidljivo je da je najveći broj zemljoradnika sve manje zainteresovan da ima zemlju, da širi svoj posed. Nema interesa za povećanjem zemljišnog maksimuma, niti se u tome vidi neko rešenje za dalji razvoj poljoprivrede i sela. Seljak ne želi da bude sluga zemlji,

2) Sreten Vukosavljević: **Istorija seljačkog društva**, Beograd, SANU, 1953.

3) Svetocar Marković: **Srbija na Istoku**, Beograd, BIGZ, 1973.

4) Isto.

5) Isto.

njen zatočenik, koji će je stalno obrađivati na staromodan način. Veličina poseda nije ono što opredeljuje zemljoradnika prema poljoprivredi. Reč je o tome da se domaćin više ne meri po broju hektara koje poseduje, po veličini »drlje« kojom raspolaže, nego po tome da li ovaj faktor proizvodnje racionalno koristi primenom savremenih dostignuća nauke i struke.

»Kad je reč o svojini, ona je dobrim dijelom 'odbolovana'; 'mistična ljubav prema zemlji' više ne postoji u klasičnom obliku, što dokazuje subminimalni međuseljački promet zemlje, niska i raznolika cijena zemljišta i činjenica što na zemlji ostaju samo oni koji ne mogu sa nje otići. Prema tome, pravo na 'parče zemljine kugle' postaje i u svijesti seljaka apsurd našeg doba«. ⁶

Opada agrarni pritisak na zemlju. I tamo gde, s jedne strane, opada agrarni pritisak, a s druge, raste opšta ekonomska razvijenost, u velikoj meri potvrđuju se da se menja cena zemlje u prometu. U mnogim našim ravničarskim rejonima najkvalitetnija zemlja često je i najjeftinija. U sadašnje vreme, za jedan traktor sa priključnim mašinama treba više sredstava nego za 5 ha ravničarske zemlje.

Očigledno da se u mnogo čemu menja karakter svojine. Zemljoradnici sve manje vide svoju stabilnost u veličini zemljišnog poseda i u svojini na zemlju, nego u tome koliko će i kako primenivati savremena proizvodnja sredstva rada. »Zemljišna svojina dobija prve znake nesvojine tako što sredstva za proizvodnju prevladavaju značenje zemlje kao prirodnog uslova proizvodnje. Teorijski je jasno da se može posedovati ogroman zemljišni prostor prvorazrednog kvaliteta koji se samim posedovanjem ne može efektuirati. Savremeno, moderno efektuiranje zemljišta je u robnoj masi čija je vrednost determinisana proizvodnom snagom rada, u čemu opet oruđe rada imaju veći značaj od prirodne plodnosti zemljišta. Naša pažnja na usmerenost reprodukcije očigledno mora da ide od prirodnog ka proizvodnim činiocima proizvodnje, što u krajnjem postulira odnos prema svojini u Marksovom značenju, kao odnos prema konkretnim uslovima reprodukcije«. ⁷

Mogli bismo zaključiti da osećanje svojine nad zemljom postepeno bledi u svesti zemljoradnika. Danas ih pre svega, motiviše dohodak i njegova veličina, što u osnovi opredeljuje ekonomski, socijalni i kulturni razvoj sela i poljoprivrede.

Zemljoradnikove težnje i zahtevi jesu da bude radnik na njivi i da na osnovu povećane proizvodnje i dohotka ostvaruje svoja ustavna i zakonska prava kao i radnici u udruženom radu. Seljak svoju sreću ne vidi »zakopan u njivi« nego u novom društveno-ekonomskom položaju što će ga ostvarivati na osnovu rada, povećane proizvodnje i dohotka. Promene u odnosima prema svojini nisu produkt svesti same po sebi, nego proizilaze iz ukupnog društveno-ekonomskog razvoja, ostvarenih rezultata u poljoprivredi i u celini preobražaja sela.

komasacija — put za prevazilaženje protivurečnosti

U oblasti poljoprivrede zapažaju se mnoge promene u procesu modernizacije proizvodnje. Poslednjih desetak godina sve se više primenjuju savremene mašine u poljoprivredi. Vreme rala, plugova i stočne zaprege ostaje za nama, vreme mehanizacije poljoprivrede i njena industrijalizacija već je u toku, a još više je pred nama.

Ove ocene mogu se ilustrovati i podacima. Tako je, na primer, u 1960. u SR Srbiji bez pokrajina bilo 1.350 individualnih proizvođača koji su posedovali traktore. Krajem 1975. broj vlasnika traktora povećan je na 52.000. Računa se da je u 1977. bilo preko 110.000 traktora. Prognozeri privrednog razvoja ocenjuju da će 1985. u SR Srbiji biti preko 200.000 traktora. U odnosu na stanje od pre jedne decenije, broj je traktora dakle povećan više od 12 puta, tako da danas svako deseto domaćinstvo poseduje traktor. Ima dosta sela gde na jedan traktor dolazi svega 20—30 ha oranica.

Iako se ovakvo stanje često naziva »traktorizacijom«, odnosno jednostranim opremanjem individualnih poljoprivrednih gazdinstava mašinama, očigledno da je otvoren proces dalje mehanizacije poljoprivrede. S razlogom možemo očekivati da će se u narednoj deceniji povećati broj raznih priključnih oruđa, kao i mašina koje će zamenjivati ljudske ruke u setvi, berbi, kosidbi, transportu, skladištenju proizvoda, itd. Stručnjaci pretpostavljaju da će se znatno brže širiti čitave linije mašina za pojedine kulture: za kukuruz, šećernu repu, seno i sl.

Naše su rezerve u proizvodnji hrane ogromne. One su i dosad potvrđene. Razlike u prinosima između individualnih i društvenih gazdinstava, zatim, razlike u prinosima između zemljoradnika koji pripadaju rekorderima i onih koji ne primenjuju savremena sredstva rada pokazuju ogromne raspone u nivou ostvarene proizvodnje. Ti se rasponi, na primer, kod proizvodnje kukuruza kreću od 20 pa do 150 mtc suvog zrna po ha. Prema tome, ostvarivanje planskih zadataka u poljoprivredi podrazumeva široku i svestranu primenu savremene tehnologije i neprestanu inovaciju agrotehničkih mera.

Individualno poljoprivredno gazdinstvo ne može ostati u okvirima prirodne proizvodnje. Ono se objektivno otvara zbog potrebe da se neprestano menja proizvodna snaga rada. Stoga dominira shvaćanje među zemljoradnicima da je jedini put za bitno menjanje odnosa na selu u udruživanju rada i sredstava zemljoradnika međusobno u zemljoradničke zadruge, osnovne zadružne organizacije, osnovne organizacije kooperanata i druge oblike udruživanja na osnovama Ustava i Zakona o udruženom radu.

Jedna od suštinskih protivurečnosti savremenog razvoja našeg sela i poljoprivrede upravo je sukob između seljakovih težnji i objektivnih potreba za modernizacijom proizvodnje, specijalizacijom i orijentacijom na tržište i usitnjenog i razbacanog poseda kojom

6) Svetozar Livada: »Mogućnosti samoupravnog socijalističkog preobražaja sela«, **Marksistička misao**, 1976, br. 6, str. 66—67.

7) Miloš Tomlin: »Mogućnosti samoupravnog socijalističkog preobražaja sela«, **Marksistička misao**, 1976, br. 6, str. 76.

raspoláže. Problem nije u svojinskim odnosima nego u rasporedu i organizaciji poljoprivrednih površina. Tako kako je organizovana, zemljišna teritorija jeste anahronizam našeg vremena.

Put za prevazilaženje ovakvog stanja nalazi se u komasaciji. U **Zakonu o komasaciji i arondaciji poljoprivrednog i šumskog zemljišta SR Srbije (1974)** stoji: »Uređivanje zemljišne teritorije poljoprivrednog i šumskog zemljišta vrši se u cilju stvaranja većih i pravilnijih zemljišnih parcela kako bi se omogućila ekonomičnija obrada zemljišta i stvorili povoljni uslovi za razvitak naselja poljoprivrednog karaktera«.

U plodonom tlu nalaze se naše najveće rezerve za povećanje proizvodnje hrane, naravno, pod pretpostavkom da se aktiviraju primenom savremene tehnologije. Zbog toga, racionalno korišćenje zemljišta podrazumeva bolju organizaciju zemljišne teritorije. U samom zakonu predviđeno je pod kojim se uslovima komasacija može vršiti: »Ako se arondacijom ne može vršiti grupisanje zemljišta organizacija udruženog rada, ako se zbog postojećih posebnih odnosa ili zbog velike rasparčanosti i nepravilnog oblika kategorije parcela ne može organizovati proizvodnja koja obezbeđuje društvenu rentabilnost uloženi sredstava na područjima gde je odobreno izvođenje, gde se izvode melioracioni radovi protiv-erozni radovi i mere, kao i u slučajevima ako se zbog velike rasparčanosti katastarskih parcela na koje postoji pravo svojine to zemljište ne može racionalno obrađivati«.

Zakon predviđa da se komasacija može sprovesti na zahtev organizacije udruženog rada, zemljoradničkih zadruga i mesnih zajednica koje koriste, odnosno upravljaju zemljištem u društvenoj svojini i većine sopstvenika zemljišta obuhvaćenih područjem za koje se predlaže komasacija.

akcije na sprovođenju komasacije

Više hiljada poljoprivrednih domaćinstava u opštinama Šabac, Bogatić, Veliko Gradište, Knjaževac, Velika Plana, Malo Crniće, Negotin, Kučevo, Smederevo, Aleksinac, i u drugim sredinama pokreću pitanje komasacije. Veoma je bitno što su sami zemljoradnici sve više zainteresovani za sprovođenje ove mere. Ovo se pitanje nalazi na dnevnom redu velikog broja organizacija Socijalističkog saveza u selima. O komasaciji se ne govori načelno, nego se preduzimaju i mere za njeno sprovođenje.

Skupština SR Srbije donela je Program radova na komasaciji zemljišta za period 1978—1980, kojim se predviđa izvršavanje ovih poslova na oko 200.000 hektara poljoprivrednih površina.

Programom predviđeni radovi otpočeli su u 1977. a odvijat će se u dve etape: prva obuhvata izvršenje radova na komasaciji zemljišta, a druga izvršenje radova na obnovi i premeri katastra zemljišta izazvanih komasacijom.

Na osnovu raspoloživih podataka na poljoprivrednom zemljištu uže Srbije u 1977. otpočeli su radovi na komasaciji 21.744 ha, a u 1978. biće završeno na 18.244 ha. To se vidi iz sledećeg pregleda.

Tabela 1

Program radova na komasaciji u SR Srbiji

Opština	Početak komasacije u 1977. (u ha)	Završava se u 1978. (u ha)
Šabac	9.354	9.354
Bogatić	8.100	4.600
V. Gradište	2.290	2.290
V. Plana	2.000	2.000
Ukupno	21.744	18.244

Postavlja se pitanje završavanja komasacionih radova u 1978, odnosno druge faze radova na predviđenim površinama.⁸ Dosadašnja iskustva stečena u akciji komasacije pokazuju da je veoma značajno da se svakom zemljoradniku do detalja objasni sadržaj akcije, prednosti komasacije i način njenog sprovođenja.

Poznat je primer zemljoradničke zadruge u Miševcu, koja je, zajedno sa svojim zadrugarima, u 1965. počela akciju na pripremi za sprovođenje komasacije zemljišnih površina na oko 400 ha, radi racionalnog iskorišćavanja poljoprivrednog zemljišta, jer je na ovom području bilo 13 parcela po domaćinstvu. Zadruga sa društveno-političkim organizacijama sela Miloševac bila je glavni nosilac ove akcije.

Rezultati ostvareni u proizvodnji na komasacionom području bili su podstrek za nastavljanje ove akcije. Tako je u 1970. sprovedena druga komasacija. Sada su izvršene pripreme da se ide i na treću konačnu komasaciju, na oko 1.200 ha, čime će se celokupna obradiva površina zemljišta od dosadašnjih 13 parcela svesti na dve i po parcele po domaćinstvu. Komasacija zemljišta bila je preduslov da se proizvođači sela Miloševca šire uključe u takmičenje na proizvodnji kukuruza. Na komasiranim parcelama već se nekoliko godina uzastopno postižu visoki prinosi kukuruza.

Skupština opštine Šabac krajem januara 1977. donela je rešenje o pokretanju postupka komasacije na području 14 katastarskih opština.⁹ Komasacijom treba da se obuhvati površina od oko 3.000 ha produktivnog zemljišta.

Pre donošenja rešenja obavljen je niz pripremnih poslova, u skladu sa zakonskim odredbama. Sačinjena je analiza o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta na području ove opštine, u kojoj je istaknuto da na području opštine Šabac ima oko 80.000 ha ukupne površine, od čega društveni sektor zauzima 14.000 ili 17% ukupnih površina. Poljoprivrednih površina ima na oko 63.000 ha, dok

8) Materijali i podaci Republičkog sekretarijata za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu SR Srbije, oktobar 1978.

9) Akcije na sprovođenju komasacije pokrenute su i u mnogim drugim opštinama SR Srbije (Malo Crniće, Bogatić, Veliko Gradište, Velika Plana i dr.).

obradive površine zauzimaju 97,3% poljoprivrednih površina, što se smatra veoma povoljnim. Prosečan broj parcela po jednom domaćinstvu iznosi 7,5, a ima domaćinstava sa 15, 20 pa i 30 parcela. Prema stanju na kraju 1976, na jedan traktor otpada svega 30 ha oranične površine, a ima sela gde na jedan traktor dolazi manje od 20 ha. U opštini Šabac ima preko 1.800 traktora i oko 200 kombajna. Pa i pored toga, usitnjene parcele nepristupačne i ograđene gustim, visokim i širokim međama, predstavljaju glavnu smetnju racionalnom i ekonomičnom korišćenju mehanizacije.

Pod međama se u ovoj opštini nalazi 4,5% produktivnog zemljišta. Analize su dokazale da je na ovakav način iz proizvodnje isključeno preko 7.200 ha, što je ravno poljoprivrednim površinama koje koristi AIK »Šabac«. Analiza sačinjena u opštini Šabac ukazuje da su i ovde, kao i u mnogim drugim našim sredinama, međe poprišta stalnih sukoba i sudskih sporova. (Nema preciznijih podataka o broju sporova zbog raznih sukoba oko međa.)

Zauzet je stav da se sprovede pismeno izjašnjavanje svih vlasnika zemljišta i da se obezbedi slobodno opredeljenje zemljišnika. Formirane su grupe sastavljene od predstavnika poljoprivredne struke, geometara, ekonomista, pravnika i društveno-političkih radnika. Na području ove opštine od ukupno 7.995 vlasnika za pokretanje postupka komasacije izjasnilo se 5.608 (70,14%). U nekim katastarskim opštinama (Ševarice, Pričinović, Drenovac, Slepčević) procenat onih koji su se izjasnili za sprovođenje komasacije veoma je visok.

Šabačko iskustvo pokazuje da zemljišnici postavljaju i traže tu mačenje velikog broja pitanja. (Poseban problem u vođenju akcije predstavljali su oni vlasnici koji ne žive na teritoriji opštine.) Jedan broj zemljišnika bio je rezervisan prema ovoj akciji i zbog neznanja, nerazumijevanja i bojazni. U ocenama društveno-političkih organizacija i SO u Šapcu ističe se da je bilo i otvorenog suprotstavljanja akciji sa tvrdnjem da je to kolektivizacija i napad na privatnu svojinu. Jedan deo vlasnika zemljišta koji su svoj posed sredili bilo na koji način dokazivali su da ne treba ići na sprovođenje ove akcije. Osim toga, prema dosadašnjim sagledavanjima, najveći otpor pružala su mešovita domaćinstva i radnici zaposleni u društvenom sektoru koji imaju zemlju (ili su uticali na svoje u selu da ne prihvataju ovu meru).¹⁰

Evo još jednog primera. Reč je o podizanju plantažnih zasada na krupnijim i novouređenim parcelama na određenom potesu katastarske opštine u Kombinat u »Džervin« u Knjaževcu, pod nazivom **potesna ili funkcionalna komasacija**. Funkcionalnom se komasacijom unazad 2—3 godine vrši ukрупnjavanje parcela, uklanjaju se slogovi i međe, menjaju navike i shvatanja o poljoprivrednoj proizvodnji te stiču znanja o novoj tehnologiji zasnovanoj na naučnim dostignućima i savremenoj mehanizaciji. Uspostavljanjem putne mreže na novo podignutim plantažama svaki vlasnik nove parcele dobija sopstveni izlaz na put, čime se smanjuje mogućnost ometanja suseda pri obradi te svađe oko bivših međa.

Funkcionalna komasacija na određenom zemljištu omogućuju sledeće:

— primenu organizovane proizvodnje u kulturi za koju postoje prirodni uslovi za njen rast u zavisnosti od sastava zemljišta i klimatskih uslova:

- primenu mehanizacije za obradu i zaštitu, čime se pojeftinjuje proizvodnja i nadoknađuje nedostatak žive radne snage;
- racionalno korišćenje stručne radne snage osnovne poljoprivredne službe;
- sravnjivanje stanja i vlasništva na zemljište na kome se podiže plantaža;
- podizanje plantaže na društvenom sektoru;
- prevazilaženje privatizma u poljoprivrednoj proizvodnji te povećavanje njene produktivnosti.

Principi na kojima se zasniva ovaj oblik komasacije su sledeći:

- svaki vlasnik zemljišta u tom potesu na kome se vrši okrupnjavanje poseda treba da ostane u kompleksu sa ukupnom površinom ili sa delom površine za koju se izjasni u fazi izjašnjavanja o udruživanju;
- vlasnicima zemljišta koji žele da u cilju organizovane proizvodnje udruže samo deo zemljišta, obezbeđuje se za ostali deo zamena i s tom površinom vlasnik izlazi izvan kompleksa;
- vlasnik zemljišta koji se ne želi udružiti u dogovoreni kompleks, upućuje se na zamenu po slobodnom izboru s onim vlasnicima izvan tog potesa koji žele da budu udruženi upravo u tom kompleksu;
- ukoliko se ne postigne dogovor ni po jednom od predhodnih principa, osnovna organizacija kooperanata vrši kupovinu tog formiranja sopstvenih površina zasada u samome kompleksu;
- ukoliko vlasnici ne prihvate nijednu od mogućnosti koje se nude u fazi dogovaranja, OOK pokreće postupak arondacije na račun udruženih zemljoradnika koji su sklopili ugovor o proizvodnji na tako uređenom zemljištu za određenu kulturu (ovu krajnju meru OOK koristi ukoliko se ne postigne prethodni dogovor, a vlasnik čini smetnje u uređenju zemljišta i podizanju zasada).

Od 1975. godine Kombinat je na principu funkcionalne komasacije zasadio 11 objekata za proizvodnju voća i grožđa na ukupnoj površini od 420 ha. Najmanji od ovih kompleksa ima 4 ha a najveći 150 ha. Neki od ovih dugogodišnjih zasada na ovim objektima već su dali i prve plodove, a udruženi su proizvođači dobili svoj dohodak ostvaren zajedničkim snagama. Interesovanje za ovakvu proizvodnju je iz dana u dan sve veće, pošto se njome uvećava dohodak udruženog domaćinstva i OOK te stvaraju uslovi za preobražaj sela i dalji razvoj mesne zajednice.

samoupravno organizovanje zemljišne teritorije — novi prostori udruživanja

Komasacija je jedna od značajnih mera za prevazilaženje protivrečnosti u razvoju poljoprivrede i sela. Ona se jedino može posmatrati u svetlu ukupnih naših nastojanja i samih potreba zemljoradnika da se brže povezuju i udružuju, kako međusobno tako i sa organizacijom udruženog rada u preradi i prometu poljoprivrednih proizvoda. Stoga se komasacija ne sme ni preceniti, ni podceniti već posmatrati u sklopu ukupnih naših akcija.

Komasacija je sama po sebi jedna od preduslova za brže udruživanje rada i sredstava zemljoradnika. Posmatrana sa te strane, ona

10) Između ostaloga, naše zemljišne knjige nesređene su tako da je redovna pojava da se ne slaže stanje posedovanja i stanje u katastru i zemljišnim knjigama. Mnoge promene koje su nastale na terenu nisu istovremeno uvedene u zemljišne knjige.

je značajna kao mera daljeg podruštvljavanja poljoprivrede i razvoja socijalističkih samoupravnih odnosa u poljoprivredi i na selu. Ona ne znači ukidanje privatne svojine, ali u znatnoj meri menja karakter svojinskih odnosa. Među samim zemlјoradnicima sve se više razvija uverenje da mreža međa i skladova otežava primenu savremene tehnike u poljoprivredi. Stara organizacija atara u selu odgovarala je zapregama i ralu. U nekim selima gde je komasacija sprovedena zemlјoradnici su veoma zadovoljni ovom merom.¹¹

Međutim, sprovođenje komasacije složen je i odgovoran posao u kome, pored pristanka zemlјoradnika, mora postojati i veoma dobra organizacija celokupnog postupka i sprovođenja ove mere.

Sa stanovišta razvoja poljoprivrede, očigledno je da sprovođenje komasacije može doprineti lakšoj mehanizovanoj obradi zemlјišta i primeni mašina većeg radnog zahvata. Nema za sada poznatih naučnih saznanja o tome koliko bi se dobilo racionalnijim korišćenjem mehanizacije zbog smanjenja praznih hodova mašina, čestih kvarova i lomova na uskim parcelama, nedovoljnog kvaliteta obrade i slično.

Komasacija bi doprinela i povećanju zemlјišnih površina smanjenjem broja međa, uvratina i mreže poljskih puteva. Istovremeno, omogućilo bi se efikasnije suzbijanje korova i drugih biljnih štetočina.

Komasaciju treba posmatrati pre svega sa stanovišta komasacije određenih kultura, a ne samo kao meru grupisanja parcela. Prema tome, ostvarivanjem ove mere otvara se prostor za dalju specijalizaciju u poljoprivredi, razvijanje robne proizvodnje i povećanje dohotka udruženih zemlјoradnika.

Istovremeno komasacija se ne može posmatrati samo sa stanovišta interesa poljoprivrede. S razlogom se ističe da je komasacija interes i vodoprivrede, šumarstva, putne privrede i drugih delatnosti. Ovo je korisno i sa stanovišta zaštite čovekove sredine. S tim u vezi vredi istaći da je do sada krčenjem i stvaranjem poljoprivrednog zemlјišta od šuma oduzeto 600.000 ha; te površine trebalo bi sada vratiti šumi. Znači da u ostvarivanju ovih poslova treba videti šire ekonomske i društvene interese.

Suočeni smo sa određenim teškoćama u sprovođenju komasacije.¹² Komasaacija se ne može posmatrati samo kao tehnička mera koja otvara prostore za primenu mašina i racionalizaciju proizvodnje.

U pitanju je i **nov društveni odnos**, novo poimanje svojine i preovlađivanje izvesnih odnosa koji su decenijama i vekovima postojali. Stoga je najbitnije u sprovođenju ove mere da se obezbedi samoupravno izjašnjavanje zemlјoradnika o načinu organizovanja zemlјišne teritorije. Na temeljnim principima Ustava i Zakona o udruženom radu: dobrovoljnosti, ekonomske zainteresovanosti i slobodi odlučivanja zemlјoradnika treba sprovesti i komasaciju. Kad sam zemlјoradnik vidi svoj ekonomski i društveni interes on će se svesrdno zalagati da to i realizuje. Vađenje međa i sklanjanje obala samo je tehnički čin. Izjašnjavanje zemlјoradnika pokazuje da su u sebi preovladali međe koje su ih zatvarale u posed i da traže puteve bržeg uključivanja u tokove udruženog rada.

Tamo gde organizacije udruženog rada pružaju podršku takvim inicijativama zemljoradnika postižu se veći rezultati i na polju komasacije. PIK »Džervin« iz Knjaževca vodi široku aktivnost na udruživanju i istovremeno pomaže i komasaciju, a slično čini i AIK »Šabac« te neke druge organizacije udruženih zemljoradnika. Svi ovi procesi ne idu bezbolno i ravnomerno. Ljudi su često u sukobu sa samim sobom, tradicija kao »hleb od devet kora« pritiska, živi u ljudima i prošlo uporedo sa novim. Istovremeno, zbog visine troškova za sprovođenje ove mere, treba dati punu podršku obezbeđenju odgovarajućih sredstava i od strane šire društvene zajednice, a posebno pružanjem stručnih usluga.

11) Milovan Randić, zemljoradnik iz Sevarica, kažu, držao je rekord po broju usitnjenih njivica: njegovih 8,5 hektara bilo je razbacano na 18 parcela, a komasacijom je dobio osam većih parcela. — »Imanje mi je sada na dva mesta, polovina kraj kuće a drugo na Čevrtiji. Dao sam nešto i bolje zemlje da bih grupisao njive i sada sam više nego zadovoljan. To nikada ne bih postigao da nije bilo komasacije i jedinstva sela...« (»Kad njive postanu šire«, *Glas Podrinja*, 12. 10. 1978.)

12) Borislav-Boja Arsenović, član seoske potkomisije za komasaciju, iz sela Ševarice kaže: »Trebalo je da svako dobije tržnu vrednost zemlje koju unosi u komasaciju. Bilo je teško to ostvariti... Nije lako mešati se ljudima u očevinu. A svi su nekako iščekivali da dobiju onu svoju parcelicu, kažu, moje voće — a ono dve džanarike... Mi smo se trudili da uradimo kako najbolje znamo i umemo. I nije bilo mnogo nezadovoljnih. Od 690 zabeleženih želja, posle izvršene nadeobe parcela, prigovore je uložilo svega 60 zemljoradnika... Većini njih, u međuvremenu, želje su ispunjene«. (*Komunist*. 4. XI 1978.)

Radenko Stanić:

Land Holding and its Codsolidation

Summary

The farm, which had been the basic value of the Yugoslav agricultural history, has today lost its meaning. The ownership of land is to be considered under the new conditions of transformation, in relationship to the nature and function of land ownership. The majority of farmers are decreasingly interested in even owning the land, and do not intend to widen their estates. The expansion of the land maximum presents no solution of the agricultural and village development in future. Today, the agrarian pressure upon land is diminishing and the market-value of land is changing. In planes, the best land is often the cheapest. Nowadays, a tractor with all machine equipment costs more than 5 acres of flat land.

A farmer will today not decide himself for agriculture only on basis of the size of his estate. The number of acres is no more a determinative factor for a farmer to be successful. Today, the question is, whether he is able to utilize fully his land by application of modern scientific achievements. It is obvious that the character of ownership is in many ways changing. For a farmer's stability the ownership of land and the size of an estate are less and less important — mostly important is how and in which way the modern productional means of labour are being applied.

Собственность на землю и перемежевание и обмен земельных участков

Резюме

Крестьянское имущество являющееся одной из основных ценностей нашего аграрного прошлого, ныне потеряло это значение. Понятие о собственности на землю в настоящее время надо принять в свете новых условий и изменений в отношении самого характера и функции собственности на землю. В общем, среди крестьян наблюдается почти небрежное отношение к земле; можно свободно сказать, что земледельцы потеряли интерес к собственности на землю и ни в коем случае не стремятся увеличить свое имущество. В увеличении земельного максимума нельзя искать решения для дальнейшего роста сельского хозяйства и развития деревни вообще. В настоящее время понижается аграрное давление на землю, а меновая стоимость земли меняется. Итак, очень часто в равнинных районах земля высокого качества пользуется очень слабым спросом, что указывает на резко пониженные цены. В данный момент стоимость одного трактора в комплекте со всеми вспомогательными машинами и принадлежностями гораздо выше стоимости 5 гектаров земли в равнинных районах!

Величина имущества ныне не определяет отношение земледельцев к сельскому хозяйству. Свою стабильность они прежде всего видят в использовании современных средств в производстве а только затем в величине их имущества и в собственности на землю. Земледельцы стремятся стать работниками на своих нивах и только на основании увеличенного объема производства и доходов реализовать те же права, гарантируемые Конституцией и законодательством, как и рабочие приобщенные к объединенному труду. Свое счастье и благополучие крестьянин больше не осознает как «клад в ниве», он стремится достичь нового общественно-экономического

The farmer's greatest wish is to be treated as a worker working in the field, so that on basis of increased production and income he can realize his constitutional and legal rights like the workers working in organizations of associated labour.

For a farmer, his good fortune is not »buried in the field«, but in the new socio-economic position, which is to be realized through the increased labour production and income. However, these changes in the relationship towards ownership are no product of consciousness itself, but they emerge from the total socio-economic development, from results realized in agriculture and from the totality of the village transformation.

From the standpoint of agricultural development, land consolidation can enable easier cultivation of land by means of mechanization, and by more efficient machines. Today, there are no known scientific findings regarding the advantages of more rational application of mechanization, due to less idling of machines, repeated defects and breakings caused by narrow plots, insufficient quality of farming etc. The author stresses, that land consolidation is to be regarded from the point of view of the consolidation of definite cultures, and not just as a measure for grouping of plots. Through the realization of land redistribution new spaces open for further specialization in agriculture, for the development of commodity production and for the increase of income of associated farmers. Further on, land consolidation is a condition for the development of water-supply, forestry, road networks and other fields of activities. It is also useful from the point of view of environment protection.

положения осуществляемого на основании личного труда, повышения производства и доходов. Однако, все эти перемены, имевшие место в отношении собственности не являются сами по себе а вытекают из общего общественно-экономического развития, достигнутых результатов и преобразования села в целом.

Обсуждая этот процесс с позиций роста сельского хозяйства, можно ожидать, что проведение перемежевания поспособствует механизированной обработке земли и применению машин более широкого назначения. Пока еще не имеются научные сведения о степени использования производственных мощностей осуществляемой за счет более рационального пользования механизации, пониженной эксплуатации оборудования на холостом ходу, пониженных дефектов и поломок на узких парцеллах, повышенного качества обработки и т. п. По мнению автора, перемежевание и обмен земельных участков следует рассматривать прежде всего о позиций перемежевания определенных культур а не только как мероприятие упорядочивающее землепользование — группировку участков. Проведением перемежевания открывается новое пространство для дальнейшей специализации сельского хозяйства, увеличения объема товарного производства и повышения доходов объединенных земледельцев. Кроме того, перемежевание сыграет значительную роль в водном хозяйстве а также и в лесном хозяйстве, в дорожном строительстве и других сферах общественной деятельности. Перемежевание окажет значительное воздействие и в реальной заботе об охране окружающей среды.

Land consolidation is, concludes the author, in itself one of the preconditions for more rapid associating of farmers' labour and means. If observed from this point, it is significant as a measure of further socializing of agriculture and the development of socialistic self-management relations in agriculture and in the village. It does not mean the abolition of private ownership, but it considerably changes the character of ownership relations.

Само по себе, перемежевање и обмен земельних учатака јавља се једном из важних предуслова за брже удружавање рада и средстава земљопоседника, потврђује аутор. Прихваћено извне, ово мерење је веома значајно и за даље општење селског домаћинства и развоја социјалистичких односа на основу самоуправљања у селском домаћинству и у селу. Перемежевање не откида приватно власништво, оно у значајној мери мења карактер сопственичких односа.